

АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ. АРБИТРАЖ ЖӘНЕ МЕДИАЦИЯ. 2-БӨЛІМ

Сот шешімдерінің негізділігі (1-бөлім)

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Сот шешімдерінің негізділігі (1-бөлім)

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

Жоспар:

1. Кіріспе ақпарат
  2. Азаматтық соттар және сот алқалары
  3. Сот шешімдерінің негізгі құрылымы
  4. Пікірлерді ұсыну міндеті және пікірлер бостандығы
  5. Сот шешімдерінің жариялануы
- Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. КІРІСПЕ АҚПАРАТ

Адам құқықтарының еуропалық құқықтағы да (1998 жылғы Адам құқықтары туралы Заңға сәйкес ағылшын құқықта тікелей қолданылады), жалпы құқықтағы да сот шешімдері негізді болуы талап етіледі. Осылайша, жеткілікті негіздерді ұсынбау — адам құқықтарын бұзу, сондай-ақ азаматтық апелляцияның ұлттық жүйесі шеңберінде апелляция беруге негіз болып табылады. Негіздеудің қажеттілігі Американдық заң институты мен УНИДРУА (міндетті емес) қағидаттарында да танылады.

Іс жүзінде ағылшын ресми шешімдерінің, атап айтқанда, жоғары тұрған соттар (Үлкен сот, Апелляциялық сот, Жоғарғы Сот, Лордтар палатасы және Жасырын кеңестің сот комитеті) шығарған шешімдердің көпшілігі мұқият негізделген болып табылады. Шешімдердің кейбір санаттары өз әрекеттерін дәлелдеу міндетінен босатылады (атап айтқанда, істерді жүргізу жөніндегі шешімдер және шығыстар туралы қаулылардың көпшілігі).

Англиядағы негізгі проблема сот ойлауының жұтаңдығы, беттік немесе оракулярлығы емес, сот шешімдерінің прецеденттік шешімдерден ұзақ дәйексөздермен шамадан тыс жүктелуінде және күрделі нақты мәселелерді бірінші сатыда жаппай талқылауда болып табылады. Жоғары тұрған соттардың резервтелген шешімдерді шығару мерзімдерін қысқарту үшін бұрынғысынша кең мүмкіндіктер бар. Осыған қарағанда, округтік соттардың көптеген шешімдері сөзсіз болып табылады, іс аяқталғаннан кейін ауызша түрде шығарылады және олар жиі қысқа болып табылады.

Апелляциялық судьялар алқаларына жеке сәйкес келетін пайымдауларды жасауды жалғастыру қажеттігі туралы келіспеушіліктер сақталуда. Ақырында, сөз саны бойынша ақылға қонымды шектеулермен кешенді шешімдер қабылдау қажет. Соттардың құрамдастырылған (көпшілік) шешімдерін кеңінен пайдаланудың белгілі бір үрдісі байқалады, олардың құрамына бірнеше судья кіреді. Сондай-ақ, бұрынғы ролдардың иесі, лорд Нойбергер, білікті тәсілді қолдайды: жеке толықтырулар енгізу мүмкіндігімен көпшілік дауыспен қабылданған шешімдер. Осылайша, соттарда шешімдер жазған кезде ағылшын дәстүрі бірнеше судьямен аяқталады. Бұл орын алған кезде судьялардың көпшілігі басқалардың дәлелдерімен пассивті емес, сот шешімін қалыптастыруы тиіс.

Ерекше пікір (оны жекелеген судья немесе бірнеше келіспейтін тараптар айтатынына қарамастан) ағылшын сот дәстүрінің бағалы белгісі болып табылады. Бұл жеке судьяға өзінің келіспеуін көпшілік алдында және ұтымды білдіруге мүмкіндік береді. Бұл тәжірибе «жалпы құқықтың» дамуын байытты. Мұндай жеке жауапкершілік нысанын басып тастау ақымақтық болар еді.

Ағылшын құқығы көптеген азаматтық құқық жүйелерінде қалыптасқан қағидағты әлі қабылдаған жоқ, ол қағидағқа сәйкес, соттар шешім қабылдаудың құқықтық негізін белгілеу үшін түпкілікті жауапкершілікті өз мойнына алады: «*jura novit curia*».

Ағылшын соттары, әдетте, адвокаттар жүргізетін заңды талдауға жүгінеді (бірақ неғұрлым жоғары сатыдағы соттарда судьялар олардың жақындау немесе бұрмаланған құқықтық негіз деп есептейтініне жиі дау айтады). Осы шеңберде судья заңды мұқият зерделеу үшін адвокатқа сүйенеді.

Сонымен қатар, кейбір соттар тиісті құқықтық мәселелердің ешқайсысын назардан тыс қалдырмау үшін мәселелерді мұқият зерделеуге дайын. Мұндай жағдайда Конвенцияға сәйкес сот адвокатқа жаңадан табылған материалға түсініктеме беруге рұқсат беруі тиіс. Атап айтқанда, егер адам құқығы мәселелері қандай да бір істі қозғаса, соттардың құқықтық талдау саласын адвокат белгілеген шектерден тыс кеңейтуге дайын екендігі белгілері бар. Бұл тәжірибе адам құқықтары саласындағы провинциялық заңнама шеңберінен тыс шығуы әбден мүмкін.

2. АЗАМАТТЫҚ СОТТАР ЖӘНЕ СОТ АЛҚАЛАРЫ

Қазіргі уақытта ағылшынның бірінші сатыдағы соттардың азаматтық шешімдерін әріптес-судьялардың

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Сот шешімдерінің негізділігі (1-бөлім)

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

да, сондай-ақ азаматтық алқабилердің де қолдауынсыз (алқабилердің қатысуымен азаматтық істерді қарау енді диффамацияға, зұлымдықпен қудалауға немесе заңсыз бас бостандығынан айыруға қатысты нақты азаматтық талап-арыздармен байланысты) сот талқылауын жалғыз өткізетін кәсіби судьялар шығарады.

Апелляция беруге рұқсат беру туралы шешімді апелляциялық соттың бір мүшесі қабылдай алады (мысалы, *Dunnett V. Railtrack plc* (2002) ісінде *Schiemann LJ* осы апелляцияға рұқсат беру кезінде екі тарапқа да медиацияны жүргізуді ұсынды). Әдетте Жоғарғы Соттың үш мүшесі Жоғарғы сотқа апелляция беруге рұқсат беру туралы қосарлас мәселені қарайды.

Апелляциялық сотта немесе Құрама Корольдіктің Жоғарғы Сотында істің мәні бойынша тыңдаулар барысында апелляциялық трибунал судьялар алқасынан тұрады: әдетте, апелляциялық сотта үш алқа немесе Жоғарғы Сотта бес алқа. Бірақ вариация белгісіз. Апелляциялық сотта істің мәні бойынша апелляцияларды екі судья қарауы мүмкін екенін мойындау керек, бірақ, егер олардың біреуі келіспейтін болса, бұл проблемалы болуы мүмкін, өйткені қазіргі уақытта құрамына үш судья кіретін апелляциялық сотқа одан әрі апелляция талап етіледі.

Кейде апелляциялық алқалар тиісті істің маңыздылығына байланысты әдетте көп болады. Мысалы, алқабилердің қатысуымен сот талқылауына қатысты *Ward v. James* (№2)(1965 жыл) ісінде апелляциялық сот бес судьядан тұрды, өйткені практиканың маңызды аспектілерінің бірі шешімді талап етеді. Сол сияқты, прецедент (прецеденттік құқық) үстемдігі туралы істі жүргізуші апелляциялық сатыдағы сотында *Young v Bristol Aeroplane Co Ltd* (1944 жыл) ісі бойынша бес судьядан тұратын алқа қарады.

Бұл шешім осы тақырып бойынша шешімнің негізі болды. Осыған ұқсас, кейбір жағдайларда, проблемалы прецедентті қайта қарау қажет болған кезде немесе көптеген адамдардың қатысуымен Лордтар палатасы отырыстарының күшін жою мәселесі туындаған кезде, Лордтар палатасының кең алқалары пайдаланылды. (2005 жыл) Лорд палатасының жеті мүшесі азаптаумен алынған дәлелдемелерге қатысты апелляцияны тыңдады.

Жоғарғы Сот бұл икемді тәсілді сақтап қалды. Мысалы, *R* ісінде (Е өтініші бойынша) еркін еврей мектебінің әкімшілігіне қарсы (2009) тоғыз судья еврей мектебіне қабылдау критерийлеріне қатысты іс бойынша шешім шығарды және Жоғарғы Соттың жеті мүшесі Қорғаныс министрлігіне қарсы *AB* ісінде топтық талқылау шеңберінде талап-арыздарды шектеу туралы талап-арыздарды тыңдады. Мыңдаған бұрынғы әскери қызметшілер немесе олардың асырауындағы адамдар көп он жыл бұрын жүргізілген ядролық қаруды сынау барысында радиация әсерінен болған мертігуі немесе өлімі үшін келтірілген залалды өтеуді талап етті. Алайда, осы өтініш берушілердің көпшілігі бұған дейін үш жылдан астам уақыт бұрын өздерінің шағымдары туралы жеткілікті «хабардарлыққа» ие болды және, осылайша, олар уақтылы болмады.

3. СОТ ШЕШІМДЕРІНІҢ НЕГІЗГІ ҚҰРЫЛЫМЫ

Ағылшын сот қорытындысының құрылымы шартты болып табылады. Толық рецепт немесе формула жоқ. Сотта шешімдер қабылданған жағдайда, судья, әдетте, істің жалпы нысанасын ұсынады, талап қою және жауапкершілік бөліктің негізгі тармақтары сияқты негізгі мәселелерді айқындайды, содан кейін нақты аспектілерді қарайды.

Содан кейін заң анықталатын және қолданылатын болады. Округтік соттарда (шағын шағымдар мен істерді жеделдетілген тәртіппен қарайтын төменгі сатыдағы бірінші сатыдағы соттар) шешімдер жиі қысқа болады. Олар іс аяқталғаннан кейін жиі ауызша түрде айтылады. Кейде сот шешімі туралы есепте (бірінші сатыда немесе апелляциялық тәртіппен) тыңдау аяқталғаннан кейін қабылданған шығыстар туралы шешім де көрсетіледі.

Жоғары тұрған соттардың (Жоғары соттың, апелляциялық соттың, Жоғарғы соттың немесе жасырын кеңестің) шешімдері шарттық құқықты, азаматтық құқықты және сенімгерлік қатынастар құқығын, сондай-ақ сот қадағалауының қағидаттарын қоса алғанда, жеке және жария құқықтың көптеген салаларында прецеденттік құқықты қамтамасыз етеді. Апелляциялық соттың немесе Жоғарғы Соттың хабарланатын апелляциялық шешімдері әдетте төменгі сатыдағы соттың нақты шешімі қысқаша баяндалудан басталады. Апелляциялық шешімдер әдетте құқық мәселелеріне қатысты болады, өйткені апелляциялық сотқа және Жоғарғы сотқа апелляция берген кезде нақты деректерді қайта ашудың шектеулі мүмкіндігі ғана бар:

‘Бастапқы фактілерге негізделген тұжырымдарға шағым жасалған кезде апелляциялық соттың тәсілі судьяның тұжырымдарына қандай салмақ берілетініне байланысты болады және бұл салмақ апелляциялық сот алдында бірінші сатыдағы судья ретінде қандай дәрежеде артықшылығы бар екендігіне байланысты

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Сот шешімдерінің негізділігі (1-бөлім)

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

болады; бұл артықшылық неғұрлым көп болса, апелляциялық сот соғұрлым көп қатыспауы тиіс’.

Сөз болып отырған» артықшылық « - апелляцияны қарайтын сот емес, бірінші сатыдағы судья ғана куәлардың тікелей көрсеткіштеріне қол жеткізе алады, сондықтан апелляциялық соттар сот талқылауы барысында алынған хаттамаларға сүйенеді. Осылайша, тек қана судья куәлардың ауызша айғақтарын бағалауға негізделген қорытындылар апелляциялық тәртіппен дау айту екіталай. Құжаттық дәлелдемелер негізінде жасалған қорытындыларға апелляциялық тәртіппен шағым жасалуы мүмкін екенін назарға ала отырып.

Құқық мәселелеріне қатысты айтар болсақ, ағылшын сот логикасы, әдетте, мұқият және толық, әсіресе жоғары сатыдағы соттарда. Әдетте, бұл барлық тиісті прецеденттік шешімдерді мұқият талдауды көздейді. Кейбір жағдайларда құзыретті органдардың сараптамасы ортақ құқықтың басқа юрисдикцияларына да (Англияда міндетті емес, бірақ әлеуетті «сенімді» немесе «түсіндіруші» шешімдер ретінде қаралатын) қолданылуы мүмкін. Және, әрине, кейде Еуропалық соттың немесе адам құқықтары жөніндегі Еуропалық соттың шешімдеріне жүгінуге тура келеді, өйткені бұл «еуропалық» прецеденттік құқық көздері Конвенцияға қатысушы барлық мемлекеттердің немесе мемлекеттердің соттары үшін міндетті болып табылады.

Ағылшын судьялары өз шешімдерін өздері жазады. Олар бұл міндетті сот хатшыларына немесе көмекшілеріне тапсырмайды. Әрбір тарапты өкіл ететін адвокаттың жүргізетін зерттеуінен басқа, Апелляциялық сот мүшелері немесе Жоғарғы Сот судьялары алатын жалғыз көмек, бұл — ұсыныстарды тексеру үшін қандай да бір мәселені зерделей алатын сот көмекшісінің көмегі.

Атап айтқанда, отыз жеті Лорд-апелляциялық сот судьялары сот шешімдерін жасаудың өте ауыр ауыртпалығын көтереді. Апелляциялық соттың азаматтық палатасы 2010 жылы 1212 және 2009 жылы 1139 апелляцияны қарады. Апелляциялық сотта тыңдау негізінен таза құқықтық мәселелерге арналған. Апелляциялық тыңдаулар куәгерлік айғақтарды тыңдау арқылы жеңілдетілмейді.

Жоғарғы Сот өзінің жүктемесін бақылайды, өйткені апелляциялық соттың өзі кейінгі апелляцияға сирек рұқсат береді. 2011 жылғы 1 сәуірден 2012 жылғы 31 наурызға дейінгі кезеңде Біріккен Корольдіктің Жоғарғы Соты (он екі судья бар) апелляция беруге рұқсат беру туралы 249 өтініш алды және 64 өтінішті қанағаттандырды; 2010-2011 жылдары 24 өтініш қанағаттандырылды; 2009-2010 жылдары 44 өтініш қанағаттандырылды.

4. ШІКІРЛЕРДІ ҰСЫНУ МІНДЕТІ ЖӘНЕ ШІКІРЛЕР БОСТАНДЫҒЫ

Ағылшын төрешісі шешім қабылдауға міндетті. Бұдан басқа, адам құқықтарын қорғау туралы Еуропалық конвенцияның 6(1) бабы негізделген шешім шығару бойынша негізгі міндет жүктейді.

Түсініктеме беру міндеті қылмыстық істерге де қолданылады. 2010 жылы Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық сот *taquet V. Belgium* (2010) ісінде алқабилер сотының жүйесі (қылмыстық істерді қарау үшін көптеген еуропалық елдерде әртүрлі нысандарда пайдаланылатын) адам құқықтары туралы Еуропалық конвенцияның 6(1) бабына сәйкес әділ сот талқылауы құқығымен, тіпті алқабилер негізді шешім шығармаса да үйлесімді деп қаулы етті. Дегенмен, себептердің болмауы айып тағу мерзімдері туралы, сондай-ақ айыпталушының сот алдында тұрған айыптары немесе тұжырымдары туралы нақты ақпарат беру арқылы теңестірілуі тиіс. Сонымен қатар, алқабилердің үкімінен айыпталушының кінәлі деп танылғандығы анық болуы тиіс.

Еуропалық конвенция адам құқықтары туралы 1998 жылғы Заңға сәйкес (2000 жылғы қазанда күшіне енген) ағылшын құқығында тікелей қолданылады. *English V. Emery Reimbold & Strick Ltd* (2002) ісі бойынша апелляциялық сот 6(1)-баптың осы аспектісі бойынша : Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық соттың шешімдері былайша тұжырымдалады:

‘[Бұл] сот шешімінің Тараптар көтерген маңызды мәселелерді Ішкі сот қарастырғанын және осы мәселелер қалай шешілгенін көрсету үшін жеткілікті болып табылатын себептерді қамтуын талап етеді. Ұсынылмайды... Страсбургтің сот тәжірибесі одан әрі жүреді және бір тұжырым немесе дәлел екіншісінен артық болғанын түсіндіретін сот шешімін шығаруды талап етеді.’

Осылайша, ағылшын Апелляциялық сотының үш шешіміне негізделген қазіргі заманғы ұстаным азаматтық істер бойынша сот шешімдерде негіздеме болуы тиіс: *Flannery v. Halifax Estate Agencies Ltd* (2000), *English v. Emery Reimbold & Strick Ltd* (2002) және *North Range Shipping Ltd v. Seatrans Shipping Corporation* (2002), соңғы екеуі Адам құқықтары жөніндегі Еуропалық конвенцияның 6(1) - бабын қарайды. Осылайша, жалпы құқық және юриспруденция 6(1) бап енді осы мәселе бойынша унисон ән айтады.

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Сот шешімдерінің негізділігі (1-бөлім)

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

Бірнеше судьялар (атап айтқанда, апелляциялық сот немесе Жоғарғы сот) шығарған апелляциялар бойынша шешімдерге келетін болсақ, бір судья дәлелдер келтіреді, ал алқаның басқа мүшелері келіседі немесе келіспейді. Егер сот бірауыздан болса, сот бір судья жазған, оны басқалармен мақұлдаған («сот шешімі»)деп аталатын) бірлескен шешім шығара алады. Бірақ жеке сәйкес келетін пайымдаулар әлі де кең таралған.

Әр түрлі дәлелдер төрешілер шешімнің құқықтық да, нақты да сәттерін, кем дегенде, олардың шешімі түпкілікті болып табылғанда негіздеуі тиіс деген талапты растайды. Біріншіден, себептер-бұл озбырлыққа қарсы тежеуші құрал: шешімдер үшін түсінікті себептерді әзірлеу тәртібі шешім қабылдау сапасын жақсартуы мүмкін, өйткені судья өзінің таңдауын бәсекелес тұжырымдардың арасында түсіндіруге мәжбүр. Екіншіден, себептерді жеңілген Тараптың шешімін түсіндіре және дәлелдей алады. Үшіншіден, негіздер апелляция бойынша шешімді тексеруге мүмкіндік береді. Соңында, тәжірибе-мамандары жоғары тұрған соттардың шешімдерін басшылыққа ала алады, өйткені олар құқық мәселелері бойынша прецеденттер құрады немесе түрлі салалардағы сот тәжірибесіндегі үрдістерді анықтайды.

Бұдан басқа, адам құқықтары туралы Еуропалық конвенцияның 6-бабының 1-тармағы шешім ақылға қонымды мерзімде қабылдануын талап етеді. Алайда, Westdeutsche Landesbank Girozentrale v. Islington (1996) ісіндегі Лордтар палатасы дауды жабу (1995 жылғы шілде) және шешім шығару (1996 жылғы мамыр) арасында көп уақыт алды. 1990-ші жылдардың соңында Жоғарғы Сот судьясы (сэр Джереми Харман) өзінің сот жазбаларының кейбірін жоғалтып, сондықтан оның шешімі жиырма айға кейінге қалдырылды. Бұл жүйе үшін ұят болды. Апелляциялық сот қайта сот талқылауын өткізуге қаулы етті, өйткені судья сот талқылауы барысында негізгі куәлардың алған әсерлерін нақты еске ала алмады.

Судьялар сот тәуелсіздігін пайдаланады. Олардың шешімдеріне саясат та, үкімет те, басқа да ықпалды құрылымдар да, аға судьялар да тікелей немесе жанама әсер етпеуі тиіс.

Бірақ бір корпуста отырған әріптестер әсер етсе, басқа мәселе. Мысалы, Foakes v. Beer (1884) ісінде Лорд Блэкберн Лордтар палатасы бойынша оның әріптестері өзінің ерекше пікір білдіру ниетін қайта қарауды сұрады. Бұл жағдайда ол тиісті доктринаның мәніне қатысты өз күмәнін білдіре отырып, басқа мүшелердің шешімімен бұрыннан қалыптасқан құқық үстемдігін құрметтеуге келісті.

5. СОТ ШЕШІМДЕРІНІҢ ЖАРИЯЛАНУЫ

Шешімдер ашық сот отырысында шығарылады. Адвокат резервтелген (және, демек, жазбаша) шешімнің дәлелді нұсқасымен танысуға және кеңсе қателерін түзетуді ұсынуға мүмкіндігі бар. Егер шешім шығару рәсімінің осы жобасы адвокатқа жаңа дәлелдермен сөз сөйлеу немесе талқыланған мәселелерді қайта ашу мүмкіндігін берсе, қанағаттанарлықсыз болар еді.

Бұл рәсім шешім шығару процесіне қарапайым қосымша ретінде басталды. Ол судьяларды елеусіз мәтіндік және нақты қателіктерге жол бермеу үшін әзірленген. Бұл қарапайым ниет лордтар палатасымен расталды және мұндай шектеулі тәсілдің даналығы Жоғарғы сот шешімдерінің жобаларына қолданылатын тиісті нормаға (2009 жылғы 1 қазаннан бастап отыратын) түсініктемеде де көрсетілген.

Алайда, бірінші сатыда да, апелляциялық сотта да басқа шешімдер осы тетікті кеңейтті. Бұл адвокатқа жаңа заңдық дәлелдерді ұсына отырып немесе шешімнің мазмұнының мәні бойынша ескертулер жасай отырып, ұсынылған шешімді «түзетуге» тырысуға сәтсіз мүмкіндік берді. Толық талқылау үшін оқырман Кирсти Хьюз маңызды зерттеуге жүгінеді.

Бұл соңғы экспансионистік үрдістерге қарсы тұру қажет. Шешім жобасы өзінің бастапқы мақсатына: баспаханалық және басқа да елеусіз мәтіндік қателерді түзетуге қайтарылуы тиіс. Осы рәсім шеңберінде мәні бойынша жаңа заң материалдары алынуы мүмкін (және шын мәнінде тиіс) жалғыз қанағаттанарлық жағдай бойынша тараптардың адвокаттары шешім жобасының жарамдылығына айқын әсер ететін заңды міндеттейтін өзгерістерді анықтайды (атап айтқанда, апелляциялық соттың, Жоғарғы соттың немесе Еуропалық соттың ұсынылған шешімді тікелей бұзады).

Жоғары Сот немесе жоғары сот қабылдаған түпкілікті шешімдер туралы электрондық есептер (және маңызды қосалқы шешімдер, мысалы, үш өзен ісі бойынша шығыстар туралы шешім (2006 жыл), әртүрлі коммерциялық веб-сайттарда және бір тегін сайтта бар.

Құқықтық мәселелер бойынша апта сайынғы баяндамалар, олардың үш томы жылына шығарылады, осы ресми есептілік жүйесінің журналистері (барристерлер болып табылатын) қабылдайтын шешімдер топтамасы болып табылады. Осы томдардың алғашқы екеуі кеңсе, отбасы, корольдік орындықтың бөлімшесі және апелляциялық істер ретінде ұйымдастырылатын ресми заңдық есептерді құрайды.

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Сот шешімдерінің негізділігі (1-бөлім)

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

Соңғысы Жоғарғы Соттың және құпия кеңестің шешімдерінен ғана тұрады (Құпия Кеңес Достастықтың кейбір юрисдикцияларының апелляцияларын тындайды). Іс апталық заң есептерінде жариялау үшін іріктелгеннен кейін есептің дәлелдемелерін тиісті шешімдер үшін жауапты судьялар тексереді. Бірақ тіпті шешімдер туралы электрондық есептер енді тиісті сот «ресми стенограммалар» ретінде бекітіледі.

Толық жекешелендірілген репортерлердің қайғы-қасіреті мен әлсіздігі туралы репортаждар олардың дәлдігін соттық қайта тексеру мүмкіндігінсіз өткен күндер болды. ХІХ ғасырдың әйгілі дәл емес репортері іс жүзінде саңырау болатын Эпинасс болды (және еріндері бойынша оқи алмаған сияқты). Осылайша, ex tempore шешімдері туралы оның хабарламаларының дәлдігі (мәтінсіз заңдық дәлел аяқталғаннан кейін бірден деректер) күмән тудырады.

Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. Кудрявцева Е.В. Гражданское судопроизводство Англии. – М.: Издательский дом «Городец», 2008.
2. Эндрюс Н. Система гражданского процесса Англии: судебное разбирательство, медиация и арбитраж / Пер. с англ.; Под ред. Р.М. Ходыкина. М.: Инфотропик Медиа, 2012. – 544 с.
3. Andrews N. Andrews on Civil Processes. Vol. I. Intersentia, 2013.